

Szwarc, Andrzej

"Die deutsch-polonischen Beziehungen 1831-1848: Vormärz und Völkerfrühling, XI. deutsch-polnische Schulbuchkonferenz der Historiker vom 16. bis 21 Mai 1978 in Deidesheim (Rheinland-Pfalz)", Braunschweig 1979 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 71/3, 646-647

1980

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

i polskich. W niniejszym tomie przedstawia m.in. walki Polaków we Włoszech podczas kampanii 1800 r., sytuację Legionów po zawarciu pokoju, dzieje oddziałów tłumiących powstanie na San Domingo (przypomnijmy, że tę ostatnią problematykę zaprezentował już Pachoński w znacznie rozbudowanej wersji w książce „Polacy na Antylach i Morzu Karaibskim”; por. obszernie omówienie Tadeusza Łepkowskiego, „O polsko-antylskim dramacie początków XIX w.”, PH t. LXXI, 1980, z. 3, s.).

Książka przynosi drobiazgową rekonstrukcję działań wojennych, w tym nieraz opisy akcji podejmowanych na niskim szczeblu dowodzenia. Tematyka dotyczy przeważnie lat kryzysu Legionów; wypada wyrazić żal, że ze względów konstrukcyjnych ustępy poświęcone ich roli w kształtowaniu się armii Księstwa Warszawskiego zostały potraktowane skrótowo (cz. VII, „Ojczyzna wzywa”, s. 569—592). Wynagradzają to „Reminiscencje końcowe” (s. 593—676), które mają charakter podsumowania całości wydawnictwa; mowa tu m.in. o politycznej roli Legionów, o ich kontaktach z krajem, o zasługach legionistów na polu oświaty, nauki i sztuk pięknych. Autor wypowiada też uwagi ogólne na temat sprawy polskiej po III rozbiórce oraz zastanawia się nad legionową sztuką wojowania w kontekście ówczesnej europejskiej teorii i praktyki militarnej.

Książkę zaopatrzone w starannie zestawione indeksy. Na uwagę zasługują też ilustracje: zaprezentowano materiał ikonograficzny mało na ogół znany lub nawet nie wykorzystywany dotychczas w druku.

A. S.

Die deutsch-polnischen Beziehungen 1831—1848: Vormärz und Völkerfrühling, XI. deutsch-polnische Schulbuchkonferenz der Historiker vom 16. bis 21. Mai 1978 in Deidesheim (Rheinland-Pfalz), Verlag des Georg-Eckerts-Instituts für internationale Schulbuchforschung, Braunschweig 1979, s. 215.

Referaty przedstawione na kolejnym spotkaniu historyków polskich i zachodniemieckich, które odbyło się w ramach konsultacji mających na celu ujednoczenie treści podręczników szkolnych w obu krajach, zawierały stosunkowo mniej kontrowersyjnych i spornych elementów, aniżeli teksty wygłoszone na poprzednich analogicznych konferencjach. Lata 1831—1848, chociaż na ziemiach polskich zaboru pruskiego, szczególnie w erze Flottwella, dostarczyły wielu przykładów polityki germanizacyjnej, były także okresem zbliżenia między liberałami i demokratami obu narodów. Mówią o tym m.in. referaty Georga Strobbla („Die deutsche Polenfreundschaft 1830—1834: Vorläuferin des organisierten politischen Liberalismus und Wetterzeichen des Vormärz”) i Marii Wawrykowej („Die Revolution 1848—1849 in Deutschland und die polnischen öffentliche Meinung”).

W sumie tom zawiera 15 tekstów, z czego osiem wyszło spod pióra historyków polskich. Nie licząc wymienionych, dwa z nich poświęcone są Wiośnie Ludów jako faktowi historycznemu i problemowi badawczemu (Stefan Kieniewicz, Gotthold Rhode), dwa omawiają stosunki między Niemcami a Polakami w Wielkim Księstwie Poznańskim (Siegfried Baske, Lech Trzeciakowski), dwa zajmują się niemieckimi tematami publicystyki Wielkiej Emigracji i jej obrazem w publicystyce niemieckiej (Sławomir Kalebka, Hans-Henning Hahn). Z pozostałych artykułów dwa dotyczą zagadnień historii literatury (Stefan Treugutt, Michael G. Müller), trzy spraw gospodarczych i społecznych (Adam Galos, Konrad Fuchs, Waclaw Długoborski); wreszcie dwa ostatnie są próbą ana-

lize dotychczasowej historiografii obu narodów oraz fragmentów podręczników, dotyczących wiodącego tematu konferencji.

W podsumowaniu Klaus Zernack zwrócił m.in. uwagę na niedostatecznie do tej pory zbadane polsko-niemieckie oddziaływania w dziedzinie filozofii, myśli społecznej i literatury epoki Romantyzmu.

A. S.

Awierin P. Korielin, *Dworianstwo w porieformiennoej Rossii 1861—1904 gg. Sostaw, czisliennost, korporatiwnaja organizacija*, Akademijskaja Nauk SSSR, Institut Istorii SSSR, Izdatielstwo „Nauka”, Moskwa 1979, s. 304.

Trudno wyobrazić sobie książkę, zatytułowaną np. „Szlachta ziem polskich na przełomie XIX i XX wieku” — ujęcie takie spotkałoby się zapewne z ostrą krytyką. W warunkach rosyjskich rzecz ma się nieco inaczej i to nie tylko ze względu na różnice w rozwoju historycznym instytucji szlacheckiego, zarówno w okresie przed Piotrem I jak i po jego reformach. W epoce pouwłaszczeniowej mamy przecież do odnotowania większe w Rosji niż w Polsce uzależnienie chłopów od wielkiej własności, większy wpływ na władzę, istnienie instytucji samorządowych, wolniejsze jak się zdaje tempo przechodzenia części majątków w ręce *homines novi*. Dlatego też mimo kapitalistycznych przeobrażeń — z których autor niniejszej pracy zdaje sobie w pełni sprawę — mówienie o stanie szlacheckim w Rosji owych lat jest bardziej zasadne. Kluczowa powinna być tu zresztą kwestia stanowej świadomości; niestety na ten temat A. Korielin nie pisze niemal nic, jeśli nie liczyć interesującej charakterystyki paru broszur publicystycznych, zawartej we wstępnym przeglądzie literatury i źródeł.

Książka składa się z pięciu rozdziałów. W dwóch pierwszych rozpatruje się takie zagadnienia jak liczebność, skład narodowy, źródła rekrutacji. Mowa tu też o położeniu ekonomicznym szlachty oraz o jej przedstawicielach w wojsku i biurokracji. Z tą częścią pracy korespondują umieszczone w aneksie tabele, przedstawiające liczebność stanu szlacheckiego w poszczególnych guberniach (włącznie z Królestwem Polskim) w latach 1858, 1863, 1867, 1870 i 1897.

Rozdział trzeci („Korporatiwnaja organizacija wysszego ruskogo dworianstwa”) zawiera opis struktury i kompetencji stanowych organów samorządowych, czwarty zaś („Dworianstwo i miestnoje uprawlienie”) zajmuje się głównie wpływem właścicieli ziemskich na konkretne decyzje władz lokalnych, dotyczące chłopów oraz rolę przedstawicieli stanu szlacheckiego w ziemstwach. W rozdziale piątym („Pieticjonnaja diejatielnost dworianskich sobranij”) mowa jest o wzroście nastrojów liberalnych na przełomie XIX i XX wieku; skądinąd sprawy te zostały jak się zdaje omówione w sposób gruntowniejszy w literaturze ostatnich lat, m.in. w pracy N. Pirumowej.

Tabele i zestawienia statystyczne ukazują m.in., jak liczna była szlachta w Królestwie Polskim i guberniach zachodnich w porównaniu z resztą imperium. Krótki podrozdział o składzie narodowym badanej zbiorowości nie jest wolny od błędów; w nader uproszczony sposób przedstawił np. autor stosunki panujące na ziemiach Litwy historycznej, dostrzegając tu w XVIII w. jedynie magnatów i *mnogoczisliennuju szliachtu, bywszuzju na gosudarstwiennoj służbie ili w stużenii u magnatow* (s. 45). O trudnościach, którymi władze obwarowały legitymację szlacheckiego w okresie międzypowstaniowym dowiadujemy się, że były one spowodowane nadmierną liczbą Polaków, starających się o zatwierdzenie przywilejów.